Bitva u Rýzmberka a Domažlic 14. srpna 1431

Již opouštějí poklady,
zbroj, vozy, stanů hromady,
peníze, praky, ozdoby,
houfnice, šaty, zásoby,
nákladní vozy z různých míst,
jichž obsah nelze vypočíst,
jen aby byli bez břemen,
a utíkali celý den.
Již zapomněvše zcela cti,
jak chudí tak i bohatí,
od svých utečou praporů,
a nevyčkají náporu
vojsk našich, tak se postraší,
nevidí nás a peláší!
Vždyť naši reci nadšení,
tři míle byli vzdáleni,
však Němci vozů rachotu
se lekli, koní řehotu,
i hřmění, kterým kraj tu zněl,
když lid náš hlasně k boji spěl,
a zděsil je i polnic řev,
i píseň našich bratrstev.

Z Písně přeslavné Koruny české mistra Vavřince z Březové
(český překlad J. B. Čapka upravil J. Jánský)

Nejvýznamnější historickou událost v blízkém okolí našeho hradu představuje nepochybně bitva u Rýzmberka a Domažlic, v níž byla drtivě poražena pátá křížová výprava proti husitům. Do učebnic vešla pod názvem bitva u Domažlic a hrad Rýzmberk byl v názvu většinou opomíjen. Stalo se tak jistě neprávem, neboť známý autor latinsky psané Husitské kroniky mistr svobodných umění Vavřinec z Březové skládá také oslavnou báseň na toto vítězství s jasnou lokalizací „*circa Ryzmberg et Domazlicz*“ neboli „*u Rýzmberka a Domažlic*“.

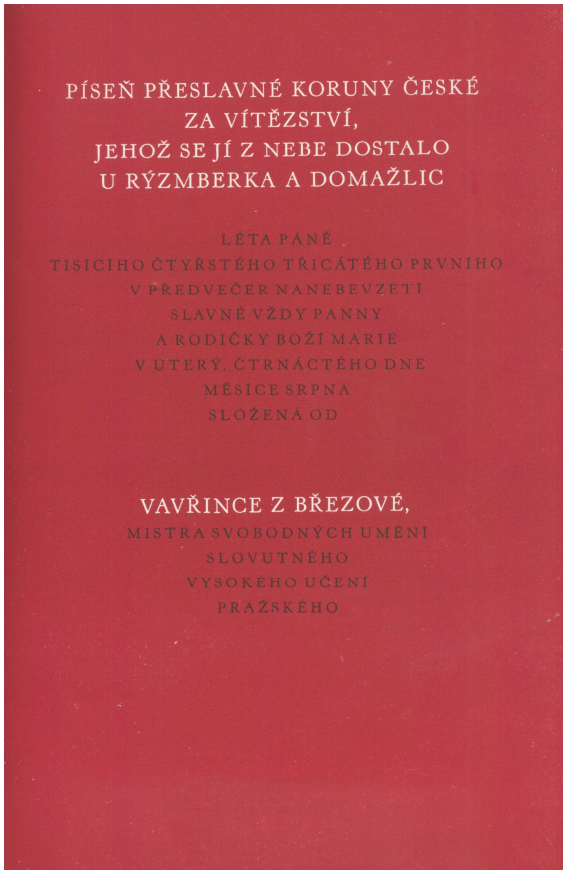
PÍSEŇ PŘESLAVNÉ KORUNY ČESKÉ
ZA VÍTĚZSTVÍ,
JEHOŽ SE JÍ Z NEBE DOSTALO
U RÝZMBERKA A DOMAŽLIC

LÉTA PÁNĚ
TISÍCÍHO ČTYŘSTÉHO TŘICÁTÉHO PRVNÍHO
V PŘEDVEČER NANEBEVZETÍ
SLAVNÉ VŽDY PANNY
A RODIČKY BOŽÍ MARIE
V ÚTERÝ, ČTRNÁCTÉHO DNE
MĚSÍCE SRPNA
SLOŽENÁ OD

VAVŘINCE Z BŘEZOVÉ,
MISTRA SVOBODNÝCH UMĚNÍ
SLOVUTNÉHO
VYSOKÉHO UČENÍ
PRAŽSKÉHO

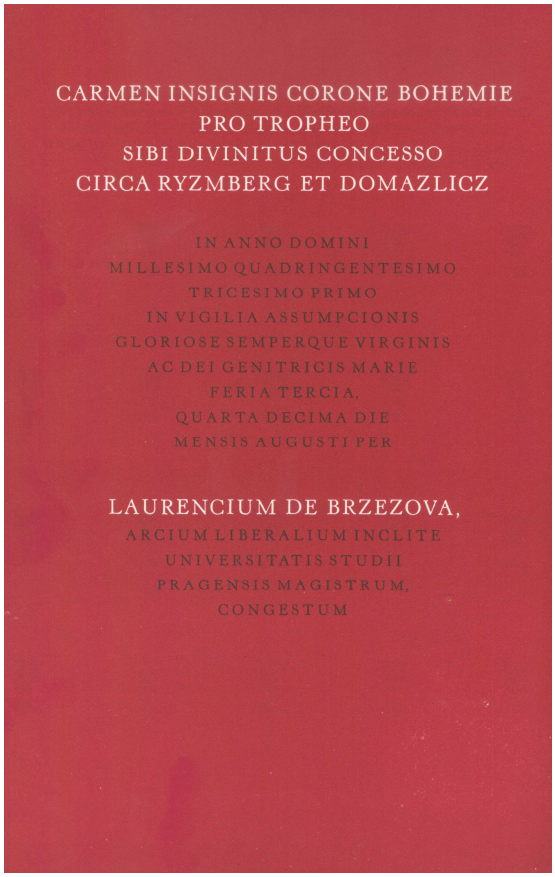
CARMEN INSIGNIS CORONE BOHEMIE
PRO TROPHEO
SIBI DIVINITUS CONCESSO
CIRCA RYZMBERG ET DOMAZLICZ

IN ANNO DOMINI
MILLESIMO QUADRINGENTESIMO
TRICESIMO PRIMO
IN VIGILIA ASSUMPCIONIS
GLORIOSE SEMPERQUE VIRGINIS
AC DEI GENITRICIS MARIE
FERIA TERCIA,
QUARTA DECIMA DIE
MENSIS AUGUSTI PER

LAURENCIUM DE BRZEZOVA,
ARCIUM LIBERALIUM INCLITE
UNIVERSITATIS STUDII
PRAGENSIS MAGISTRUM,
CONGESTUM

Naposled byla slavná bitva podrobně pojednána v Kronice česko-bavorské hranice II, z níž vyjímáme příslušnou kapitolu.

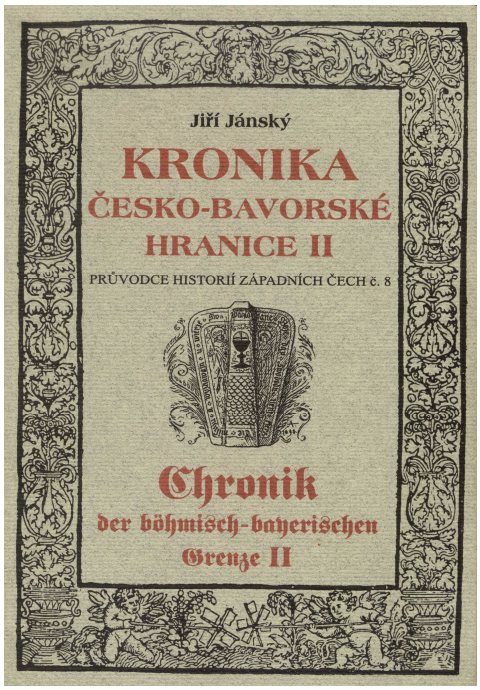

Hromadný útěk V. křížové výpravy nazývaný bitva u Rýzmberka a Domažlic 14. srpna 1431

Když byla v Praze vyhlášena mobilizace, byly už říšské křižácké přípravy v plném proudu. Válečné kontingenty byly rozvrženy podle revidované říšské matriky z r. 1427[1)], takže české hranice mělo na několika místech překročit dosud největší křižácké vojsko dosavadní historie. Na kontingentech Norimberka a Řezna z r. 1431 lze přibližně posoudit sílu a vybavení městských oddílů. Ekonomicky nejsilnější jihoněmecké město Norimberk postavilo do pole 486 mužů (134 jízdních, 160 sudličníků, 110 střelců z ručnic a 82 z kuší), 21 vozů a 9 děl (1 velké, 4 na kamenné střelivo a 4 děla komorová), což byla nejsilnější artilerie německých říšských měst vůbec. Zhruba stejný kontingent stavělo nejbohatší severoněmecké město Lübeck. Říšská města v Nizozemí však měla předepsána více než třikrát větší kontingenty jízdních, ovšem na úkor dělostřelecké výzbroje. Řezno z hlediska palné síly artilerie patřilo mezi nejlépe vyzbrojené, k těmto bychom vedle Norimberka mohli počítat ještě Erfurt, Ulm, Augsburg a Cheb. Řezenská křižácká jednotka čítala v r. 1431 necelých 300 mužů a 41 vozů, což ve srovnání s roky 1421 a 1427 byl kontingent nejvyšší. Obráží se to i na zachycených finančních nákladech činících v r. 1421 ca 2.200 zlatých, r. 1427 ca 1.000 zl. a r. 1431 ca 3.000 zlatých. Zajímavé je k tomu srovnání vezeného vína, které mělo posilovat bojovou morálku, v celkovém objemu 7.700 litrů (v r. 1421 6.400 a r. 1427 6.900 litrů), což činilo na osobu a den asi 3/4 litru. Můžeme si představit v jakém stavu překračovali řezenští křižáci české hranice, když ještě k tomu spotřeba piva v témž roce dosahovala téměř jeden litr na osobu a den. Proti r. 1421 byla podstatně rozšířena artilerie nákupem dalších 6 děl na kamenné střelivo, munice čítala v r. 1431 300 kamenných a 200 olověných kulí, 6.000 obyčejných a 300 zápalných šípů a 7 centů střelného prachu. Zhruba stejným dělostřeleckým parkem disponoval Cheb, který měl 1 velké dělo a 6 komorových, zatímco Loketští vezli do pole jen dvě děla. Celkově mělo být do Čech vypraveno nejméně 145 děl, z toho 15 velkých určených především k dobývání fortifikací, nepočítáme-li kontingenty z Lužice,

Slezska a Rakouska, kterým bylo ponecháno na vůli, jak silnou artilerii si opatří. Vůbec nejsilnějším dělostřelectvem disponoval saský kurfiřt s 14 děly na kamenné koule a jedním obléhacím.

Řezenské účty nás také seznamují s týlovým zabezpečením. S městským oddílem bylo hnáno asi 10 kusů hovězího dobytka, které 3 - 4 řezníci cestou postupně poráželi a porcovali k denní spotřebě. Novinkou v řezenských položkách r. 1431 je najmutí ranhojiče a lékárníka. Co se týče proviantu sestávajícího převážně z moučných jídel a masa doplněného sýry a nasolenými rybami, byl řezenský kontingent v podstatě soběstačný a nebyl nucen „žít ze země" a plenit. Plně naložená kolona urazila za den asi 25 km, takže na shromaždišti v Koubě mohla být za 3 dny a odtud už měla pouhý jeden den k české hranici.[2)]

Poměrně dobře jsme obeznámeni s mobilizací vévodů Arnošta a Viléma Mnichovských.[3)] Ti nařídili 1. května ve Štrubině dolnobavorskému dědičnému hofmistrovi Hansi Gewolfovi z Degenberga, aby na poslední červnový den postavil do pole v prostoru mezi Koubou a českou hranicí selskou domobranu opatřenou vozovou hradbou. Od pluhu k meči měl být povolán každý dvacátý sedlák vyzbrojený ručnicí nebo kuší, železnou přilbou, pancířem a plechovnicemi (železnými rukavicemi). Na každých deset mužů této selské pěchoty měl připadnout jeden válečný vůz „na způsob vozové hradby nepřítele" s řetězem dlouhým 15 stop. Mobilizační rozkaz pro sedláky vycházel z propozic zemského stavovského sněmu, podle kterého mělo být postaveno do pole 40.000 mužů pěchoty, 12.000 koní a 3.000 válečných vozů (!). Strategické představy bavorských stavů pro V. kruciátu se zdají být v tomto případě dosti přemrštěné, nicméně obrážejí rozhodnou vůli vypořádat se s konečnou platností s husitským nebezpečím. V masivním použití dobře vyzbrojených válečných vozů viděl zřejmě bavorský vojenský štáb velkou naději na zásadní zvrat v zatím velmi neutěšeném vývoji válečných událostí na česko-bavorské hranici. Reflektují to i striktní předpisy pro vybavení bavorského válečného vozu. Podle nich měla být každá osádka opatřena vedle již zmíněného řetězu 4 kušemi, 2 ručnicemi, 2 cepy (!), 2 sekyrami, 2 oštěpy, 2 rýči, 4 kopami šípů a 4 librami střelného prachu. Na každý třetí vůz pak mělo připadnout jedno dělo na kamenné koule s dvěmi vycvičenými dělostřelci a zásobou 50 koulí. Ke každé stovce vozů byl určen jeden vrchní hejtman s čtyřmi nebo pěti podhejtmany. Dokonce i jízda měla být rozdělena na dvě části, z nichž každá měla mít k ochraně vlastní vozovou hradbu. Dalo by se předpokládat, že k takovému množství válečných vozů nebylo dostatek zkušených velitelů a vojáků, a že byli verbováni - pokud to bylo možné - i čeští válečníci, leč takový případ máme doložen jen u bavorské jízdy. Je však nepochybné, že většina bavorského vozatajstva měla malé nebo žádné zkušenosti s vedením boje ve vozové hradbě. Další vývoj událostí pak ukázal, že samotná „moderní" válečná technika nemusí přinést očekávané úspěchy nemá-li dostatečně vycvičené osádky, nebo když její velitelé neumí výhod této techniky správně taktický využívat. Pak se mohla dokonce stát nebezpečnou přítěží a překážkou při vedení bojových operací, jak se mělo záhy ukázat u Domažlic a Rýzmberka.

Bavorsko-falcká křižácká jízda se tradičně sestávala ze základních jednotek zvaných „glévy" či „kopí" čítajících jednoho těžce obrněného rytíře a asi tři jízdní zbrojnoše. Větší samostatné jízdní jednotky („Glieder") měly podle bavorských mobilizačních plánů sílu v rozmezí 20 - 40 kopí. Pod vedením dolnobavorského a hornofalckého rytířstva bylo zformováno takových jednotek osm, takže hrubý odhad této pohraniční kavalerie činí 900 - 1.000 jízdních. Jejím vrchním velením byli pověřeni Heinrich Nothaft z Wernberga a Hans Haibeck. V čele jednoho z osmi jízdních oddílů stál i mladý vévoda Albrecht III., kterému bylo přiděleno 10 rytířských podvelitelů (Jakob Fruchsess, Haimeran a Achác Nussbergové, Jorg Waldegger, Wiguleus Gewolf, Fridrich Auer, Jan Ramspergár, Pankrác Puchperger, Pankrác Wartner a Jošt Zenger) a 29 kopí. Podobně silné zastoupení pohraniční šlechty měl oddíl 32 kopí v čele s Petrem Kamerauerem na Haidsteině, Albrechtem Nothaftem, Hansem Satlpognárem, Kašparem Nussbergem, Jakubem Gewolfem a dalšími. V jiných oddílech ještě nalézáme Markvarta Störa, Hanse Haibecka, Fridricha a Seitze Ramspergáry, Hanse Zengera, Bernarta Nussdorfera a vedle nich českého šlechtice zv. „Krabat".[4] Byla to nepochybně elitní rytířská jízda, v jejichž řadách nalézáme vítěze z bitev v pohraničním lese s Klatovskými, u Satzdorfu a Höllu, totiž oba Nothafty, Störa a Wigulea Gewolfa, na druhé straně však i účastníky porážky u Tachova, např. Hanse Satlpognára. S ohledem na znalost terénu a válečné zkušenosti s husity však byla tato bavorsko-falcká kavalerie momentálně asi nejlepší jednotka svého druhu v Říši. Jejím dvěma oddílům byla dokonce svěřena záštita říšského praporce neseného falckrabím Janem Neunburským a jednotce Albrechta III. bylo výslovně určeno postavení přímo před říšskou zástavou.

Pro křižovou výpravu byl na norimberském sněmu vypracován poněkud zpřísněný vojenský řád zohledňující dosavadní zkušenosti. Za hraní vrhcábů či jiných hazardních her se hrozilo useknutím ruky, za provozování prostituce dokonce upálení. Tvrdé postihy byly nařízeny proti rodinám přeběhlíků do Čech. Dezertérova manželka měla být i s dětmi vyhnána z domova a veškerý majetek rodiny podléhal konfiskaci. Tento trest zajímavě koresponduje s Bartoškovým údajem, že Prokop Holý se z tažení na přelomu let 1429/1430 vrátil s početnějším vojskem, než s kterým překračoval hranice. Za provozování obchodu a jakékoliv spolčování s kacíři se hrozilo bez rozdílu stavu ztrátou hrdla a majetku. Ve vojsku se povolovalo konání trhů s obdobnými postihy za jejich rušení, jaké byly běžné ve městech. Uvedené tresty zřejmě obrážely nejčastější problémy s udržením vojenské disciplíny předcházející křížové výpravy případně obrany proti husitským invazím. Na dodržování křesťanské morálky měli dohlížet *řádně vzdělaní kněží*, jejichž úloha v křižáckém vojsku byla ovšem velmi obtížná. Každý, kdo vstoupil do křižáckého vojska, musel přijmout tělo Páně, ale zdá se, že tímto hromadným aktem ani v nejmenším nepronikl do účastníků výpravy duch Kristovy lásky k bližnímu.[5]

Hornofalcká a jiná špionáž potvrzovala, že husité mobilizovali podstatně rychleji než křižáci a waldsasský opat Mikuláš mající většinou dobrý přehled o situaci v Čechách hlásil 19. června do Chebu, že husitské vojsko má sraz u Plzně už 28. června.[6] Prokop Holý a jeho štáb tentokrát zmobilizovali největší vojenskou sílu, jakou kdy husité postavili do pole. Posílil ji kníže Zikmund Korybutovič disponující v té době sborem asi 8.000 mu-

žů. Přidržíme-li se Bartoškových údajů, tak čítala asi 50.000 pěších, 5.000 jízdních a 3.000 vozů, což by činilo asi o 15.000 mužů více, než měla Valdštejnova císařská armáda v době své největší slávy. Frankenberger stlačuje Bartoškovy počty až na 30.000 mužů, norimberský kronikář mluví dokonce jen o 25.000, v každém případě se však chystalo na západní hranici k velké konfrontaci na svou dobu ohromných válečných korpusů, jejichž střetnutí mělo zásadně promluvit do osudu české husitské reformace.[7]

Prokop Holý s pražany, tábory a sirotky stanul koncem června před Plzní, která i tentokráte odolala husitskému útoku, takže husité plenili državy plzeňského landfrýdu a kořistili obilí, dobytek a koně, aniž se však zmocnili jediné fortifikace. Někdy kolem 25. července dorazili až k Horšovskému Týnu, na jehož hradě se ubránil Zdeněk z Drštky, ale podhradí bylo vypáleno. Když očekávaní křižáci nepřicházeli a nastaly zásobovací potíže, stáhl se Prokop Holý do vnitrozemí mezi Karlštejn a Křivoklát.

V souvislosti s nezdařeným útokem na Horšovský Týn musíme zmínit příměří tří husitských pohraničních měst Domažlic, Klatov a Sušice s katolickými purkrabími Zdeňkem z Drštky na Horšovském Týně a Lvíkem z Jivjan na Přimdě spolu s premonstrátskými opaty tepelským a chotěšovským, radou města Horšovského Týna, Zdeňkem Kolvínem z Drštky, Břeňkem z Drštky, Zbyňkem z Kocova a Bohušem z Tasnovic. Příměří bylo uzavřeno 23. dubna 1431 a mělo trvat do 16. října téhož roku s výpovědní lhůtou 14 dnů.[8] Zda zmíněná husitská města příměří vypověděla a připojila se k útoku Prokopa Holého na Horšovský Týn není ale z nedostatku pramenů zřejmé. Je ovšem podezřelé, že polní vojska nedobyla při takové koncentraci sil ani jednu významnější fortifikaci, a tak se zdá, že příměří přes incident s Horšovským Týnem bylo obnoveno a mělo potom důležitý vliv na postoj křižáků k českým katolíkům v pohraničí.[9]

35. Fiktivní podoba kardinála Juliana Cesariniho z konce 15. stol. – Kardinal Julian Cesarini, fiktives Aussehen, vom Ende des 15. Jhs.

Duše V. kruciáty kardinál Cesarini se vrátil do Norimberka ze svého velkého kazatelského turné teprve 27. června. O dva dni později vystoupil v chrámu sv. Sebalda s plamenným kázáním a předal v přítomnosti Zikmundově slavnostně křižáckou korouhev a meč do rukou kurfiřta Fridricha Braniborského, k čemuž Šmahel případně poznamenává, že by si tyto insignie nejraději ponechal Cesarini sám. Velké tažení mohlo začít.

Křižácké vojsko se shromažďovalo v okolí hornofalckého Weidenu, asi 20 km vzdušnou čarou od nejvyšších hřebenů Českého lesa, tedy asi jeden den pochodu k hranici. Oddíly bavorských knížat se shromažďovaly v Koubě,

odkud měly zaútočit přes hranici domažlických Chodů. Kardinál Cesarini vytáhl v doprovodu krále, knížat a třistačlenné osobní stráže pod vedením Jindřicha z Plavna 7. července z Norimberka. Zikmund ovšem vyprovodil kardinála jen za brány Norimberka, aby se pak oddal nervóznímu čekání na výsledky tažení a přípravě korunovační jízdy do Říma. S kardinálem se vydali do Weidenu vrchní velitel Fridrich Braniborský se syny Janem a Albrechtem, z nichž jednomu byla svěřena bojová zástava rytířského spolku Štítu sv. Jiří, saský kurfiřt Fridrich nesoucí papežský praporec, falckrabí Jan Neunburský s praporcem římského krále a synem Kryštofem, mladý Albrecht Bavorsko-mnichovský, arcibiskup kolínský, falckrabí Štěpán Simmernský, biskup würzburský s českým praporcem, aniž víme, kolik českých katolíků se pod ním shromáždilo, dále biskup míšeňský, hrabě würtemberský a další říšská honorace. Tento okázalý průvod kardinálův nemohl zakrýt těžké zklamání z neúčasti vévody Filipa Burgundského a kurfiřta Ludvíka Falckého, kteří původně jako Zikmund slibovali osobní vytažení do pole. Říše se vzdor vyhlášenému landfrýdu na mnohých místech zmítala v soukromých válkách, takže některá knížata se nejen nedostavila k tažení, ale ani neposlala své slíbené křižácké oddíly. René z Anjou s pomocí kurfiřta Ludvíka Falckého, Strassburgu a Špýru válčil o Lotrinsko s Antonem z Vaudemontu, na jehož straně bojoval burgundský vévoda, o trevírské arcibiskupství bojovali dva kandidáti, na severu se vedl bratrovražedný boj mezi Vilémem a Jindřichem Brunšvickými a našli bychom ještě další lokální konflikty, které vázaly říšské vojenské síly. Lantkrabě Ludvík Hessenský, který měl postavit jeden z největších kontingentů, se omluvil pro vyčerpanost své země.

Ve Weidenu, kam Cesarini dorazil někdy v polovině července, přišlo další velké zklamání. *„Je nás tu mnohem méně, než se říkalo v Norimberku"*, píše svým zástupcům na bazilejském koncilu Stojkovičovi a kardinálu Palomarovi, *„co horšího, že některá knížata začala propadat malomyslnosti, přestože nás zase není tak málo, abychom nemohli odvážně proniknout do Čech."*[10)]

Tato Cesariniho zpráva nám ovšem neřekne, jak velké křižácké vojsko se vlastně chystalo překročit českou hranici u Tachova. Náš kronikář Bartošek má početní údaje vzbuzující u některých historiků skepsi: *„Téhož roku 1431 kolem svátku sv. Petra násilně vtrhla do Čech slavná knížata Fridrich, purkrabí norimberský a markrabě braniborský, Fridrich, markrabě míšeňský, vévoda bavorský Hanuš a jakýsi kardinál vyslaný panem Evženem IV., tehdejším papežem, a mnohá jiná knížata, hrabata, baroni a páni s lidmi císařských měst na západě. Všeobecně se říkalo, že jich bylo čtyřicet tisíc tři sta padesát jezdců, téměř devadesát tisíc pěších a devět tisíc vozů. Položili se táborem u města Tachova, v tom kraji leželi vévodové asi dva týdny a kolem hradu Švamberka i kolem Tachova vypálili mnoho městeček a vsí, říkalo se že dvě stě a více."*

Ač Bartošek nezná jménem *jakéhosi kardinála* a neví kdo je vrchním velitelem, je na rozdíl od Starého letopisce o hlavních osobnostech křižáckého štábu vcelku dobře informován. Jako člen karlštejnské posádky a tedy voják pohlíží s despektem na církevní hodnostáře pletoucí se vojenským profesionálům do řemesla. Jeho šéf - karlštejnský purkrabí Zdislav Tluksa z Buřenic - je králem Zikmundem pověřován delikátními diplomatickými úkoly, o kterých už byla zmínka, a našemu rytíři z Drahonic se jistě

z velké politiky mocných na Karlštejn leccos donese. Jako katolík neměl jistě důvod zveličovat počet křižáckého vojska, nicméně zejména počet uváděných křižáckých vozů vzbuzuje podezření, zda si Bartošek z hlediska svojí dvojí profesionality - vojenské a kronikářské - řádně své informace ověřoval, resp. mohl ověřit.

Starý letopisec ovšem operuje nezávisle na Bartoškovi, vyjma ovšem počtu vozů, stejně vysokými čísly: *„Zatiem Němci nadějíce se, že sú Čechové strachem před nimi ustúpili, ihned u velikém množstvie vtrhli do země. Tu jsú byli mezi nimi z Říma, z Šváb, Rýňáci, Míšněné, Bavoříci, Sasíci, z Flandr, z Elzas, z Frank, z Holant, Zelandci i všecka města říská i všecko to pokolenie německé. A jakož obecně praví i jich vězňové pravili, kteříž potom byli zjímáni, že jich bylo viece nežli sto tisícuov a XXX*ti *tisícuov. A vtrhše do země, městečka otevřená i vsi pálili jsú a Tachov město oblehli.“*

Na rozdíl od Bartoška tu Starý letopisec předvádí své znalosti pestrého složení tehdejšího říšského etnika včetně *Římanů* z tělesné stráže kardinálovy a Holanďanů, z nichž skutečně kontingent města Delftu je zachycen při průchodu Norimberkem. Při údajích o počtu křižáckého vojska se letopisec odvolává na výpovědi zajatých křižáků, což má potvrdit objektivitu výpovědi. Je však možné, že sami křižáci se stali obětí fám o vysokém počtu říšského vojska, šířených na podporu nepříliš vysokého bojového nadšení. Na druhé straně je dosti pravděpodobné, že říšská města viděla v křížové výpravě příležitost zbavit se nepohodlných a kriminálních sociálních živlů, které zase naproti tomu vítaly šanci přijít k nějakým penězům, kořisti, odpuštění nejen hříchů, ale i dluhů, či dokonce společenskému vzestupu prostřednictvím vojenské kariéry. Týdenní žold pěšího vojáka obnášel 11 grošů, jezdec dostával 3 zlaté měsíčně, což byly pro městskou či vesnickou chudinu příjmy dostatečně lákavé. Badatelé při bagatelizování vysokých čísel V. křížové výpravy poukazují především na skutečnost, že říšská feudalita či města neplnily závazky přijaté na norimberském sněmu, na druhé straně asi nikdo nepočítal houfy chudiny připojující se spontánně ke křížovému tažení, neboť těžko se někdo odvážil vystoupit proti svatému nadšení rozdmychávanému především kardinálem Cesarinim. Zbídačení obyvatelé stovek husity vypálených měst a vesnic, z niž mnohé s krajním rozhořčením pozoroval doktor Stojkovič na své cestě z Bazileje do Chebu, představovaly jistě široký zdroj *spontánních křižáků*. Máme však i příklad, že požadovaný kontingent byl překročen jako v případě hraběte Ludvíka Würtemberského, který místo předepsaných 500 jezdců jich vedl na české bojiště asi 800.

Eneáš Silvius Piccolomini ve své Historii české snižuje počet pěších V. křížové výpravy na základě německé vojenské strategie: *„Bylo prý více než čtyřicet tisíc jezdců, počet pěších byl menší, neboť Němci spoléhají na boj na otevřených pláních a bitvy svádějí většinou na koních.“* K tomu dodejme, že mladý Eneáš se stal v r. 1431 tajemníkem kardinála Dominika de Capranica, s kterým se účastnil jednání bazilejského koncilu, a musel tedy mít nepochybně velmi zasvěcený zdroj informací, na prvním místě od samotného Cesariniho, který se v září dotčeného roku ujal osobně řízení koncilu. Nicméně Eneášův údaj o převyšujícím počtu jízdních křižáků nad pěšími se zdá velmi málo pravděpodobný vzhledem k tomu, že říšské vojsko přecházelo na husitskou taktiku s rozho-

dující úlohou pěchoty a vozových hradeb. Snad byl Eneáš ovlivněn *denní jízdní válkou* vedenou v r.1431, která skutečně kladla hlavní důraz na kavalerii.

Vynikající historik husitské revoluce Vavřinec z Březové bohužel ve své Písni o vítězství u Domažlic neuvádí žádnou kvantifikaci vojenských sil vyjma údajů o *děsivé přesile* křižáků a husitském *maličkém vojsku ubohém bez řádných zbraní*. Z českých kronikářů má nejvyšší údaj Pražský kolegiát, totiž 200.000 křižáků, což lze stěží akceptovat. Podle mého soudu bude nejblíže skutečnému počtu norimberská kronika s 90.000 muži ve zbrani. Norimberk byl hlavním organizačním střediskem kruciát, zde se rozhodovalo o křižáckých kontingentech, zde byly ukládány peníze k financování vojsk a dlouhý čas zde strávil král Zikmund se svým dvorem. Norimberští se v hojném počtu účastnili husitských válek a jejich městem často procházely kontingenty z různých končin Říše.[11] Na počátku července r. 1431 prochází Norimberkem oddíly kurfiřta Fridricha Braniborského, mohučského arcibiskupa, biskupa würzburského a města Frankfurtu, o něco později následují křižáci švábského městského svazu, arcibiskupa kolínského, hraběte würtemberského, Strassburku, Kolína nad Rýnem, Cách, Bazileje, Delftu a jistě i dalších. Norimberští radní a hostinští také dobře vědí, kdo má ještě dorazit a jistý Derrer oznamuje Cesarinimu 28. července, že o očekávaných křižácích z Lutychu a Utrechtu ještě není slyšet, ale würtemberští mají co nevidět dorazit. To nasvědčuje tomu, že křižáckému vojsku musely docházet posily ještě po překročení českých hranic a Cesariniho zklamání u Weidenu tak mohlo pramenit převážně ze značně zpožděné říšské mobilizace. V neposlední řadě byl Norimberk městem křižujících diplomatů a různých agentů, na norimberskou radu se obrací feudalita i města s prosbou o nejnovější informace z průběhu mobilizace a válečných operací, zkrátka jihoněmecká obchodní metropole funguje jako zpravodajská centrála prvního řádu. Kdo tedy mohl mít o početnosti V. kruciáty lepší informace než norimberský kronikář? Můžeme tedy uzavřít, že weidenský korpus, který 1. srpna překročil české hranice, byl početně zhruba dvakrát silnější než vojsko Prokopa Holého.

To, že vrchní velitel Fridrich Braniborský dlouho váhal s útokem na Tachov - neboť při jeho známém kunktátorství by ho nepřesvědčilo ani deset Cesariniů o nějaké příliš riskantní akci - může být svědectvím příchodu dostatečných posil do Weidenu. Sem také dorazili Bavoři a Švábové, kteří měli původně postupovat k české hranici samostatně z Kouby. Změna původních dispozic je vysvětlována tím, že Fridrich Braniborský po zjištění nedostatečného počtu křižáků ve Weidenu raději oba korpusy spojil. Zatím však nikdo neuvažoval o možnosti, že bavorsko-švábské uskupení mohlo mít blokované komunikace přes chodskou hranici a bylo s vozy a artilerií nuceno postupovat do Čech také směrem na Tachov. Možnost zasekání chodských hranic ponecháme však zatím otevřenou s tím, že spojené jihoněmecké síly překročily 1. srpna Český les a to nejspíše po osvědčené a dobře udržované *Goldene Strasse*, po které hlavní křižácké síly pochodovaly od vypuknutí husitských válek nejméně třikrát. Předpokládal bych však, že Fridrich Braniborský nechtěl riskovat dopravní kolaps a část sil poslal i po přimdecké cestě. Na té ležel jednak Pleistein, který byl také v plánech V. kruciáty uvažován jako nástupní prostor do Čech, a jednak hraniční přechod hájil spojenecký hrad Přimda. U Tachova se však

naneštěstí pro křižácké velení ukázalo, že ve válkách mnohdy rozhoduje kvalita nad kvantitou. Tachovská posádka sirotčího hejtmana Buzka ze Smolotel představovala nejzápadnější výspu husitské moci a velkou závoru na Goldene Strasse, takže nepředpokládám, že by husitští hraničáři byli útokem křižáků překvapeni. Ze strategického hlediska představovalo dobytí Tachova conditio sine qua non pro úspěšné rozvinutí dalších bojových operací V. kruciáty, čehož si byl Cesarini dobře vědom a naléhal na okamžité ztečení tachovských hradeb. Fridrich Braniborský však svého štábního ideologa odkázal do příslušných mezí s tím, že vojsko je unaveno, a útok odložil na příští den. Pokračující rozpory v křižáckém velení značně napomohly záchraně Tachova, která znamenala varovnou předzvěst neblahého osudu velkého říšského vojska. Když Cesarini nabídl dělostřelcům zvláštní peněžní prémii za prostřílení tachovských hradeb, vystoupil proti tomu energicky falckrabí Jan Neunburský s tím, že od r. 1427 je tachovské panství jeho dědičným majetkem. Fridrich Braniborský nepřímo falckrabího podporoval s odkazem na instrukce krále Zikmunda požadujícího rychlý postup bez zdlouhavého obléhání. Za těchto tahanic, které rozhodně nepřispívaly k zlepšení bojové morálky, byl Tachov dobýván nedobýván a hlavní náplní bojové činnosti weidenské armády se stalo plenění civilního obyvatelstva v širokém prostoru kolem Tachova. Těžké obžaloby na zběsilé a nelidské počínání křižáků najdeme v první řadě u Vavřince z Březové, který v již zmíněné oslavné básni na vítězství u Domažlic a Rýzmberka zmiňuje *„neslýchané zločiny na tváři české otčiny"*, mezi tím i násilnosti na ženách: *„...panny naše hanobí, i ženy, jež si podrobí, až umírají ubité..."* Obvinění ze strany kališnické potvrzují ovšem i katoličtí kronikáři. Eneáš Silvius, kterého vůbec nemusíme podezírat ze sympatií k husitům, o tom píše: *„...kardinál vytrhl v čele početného vojska, vypálil mnoho kacířských vsí a vyvrátil města, v nichž řádila nejen vojenská lakota, ale i krutost. Všude pobíjeli muže se ženami, starce i děti, kdekoliv jim přišli do cesty..."* Nelítostné řádění křižáků zmiňuje v stroze vojenském pojetí i kronika Bartoška z Drahonic: *„Položili se táborem u města Tachova, v tom kraji leželi vévodové asi dva týdny a kolem hradu Švamberka i kolem Tachova vypálili mnoho městeček a vsí, říkalo se, že dvě stě a více."*

Zmínka o řádění křižáků kolem hradu Švamberka je navýsost důležitá, neboť šlo o panství hejtmana plzeňského kraje Hynka Krušiny ze Švamberka. Vůbec pálení a vraždění v oněch asi dvou stovkách sídelních aglomerací muselo ve velké míře postihnout i poddané katolických vrchností. Šlo v případě Švamberkově o pomstu za přepadení waldsasského kláštera? Ještě budeme mít možnost zjistit kolik zlé krve natropila V. kruciáta mezi českými katolíky. V případě Švamberkově víme, že ještě r. 1432 obviňoval ze způsobených škod Norimberské.

Mezi vypálenými a vyvražděnými městečky máme jmenovitě doložen jen Brod nad Tichou, městečko s kostelem a tvrzí příslušející snad v té době ještě k plánskému panství Anny ze Šternberka, vdovy po bojovném katolíkovi Jindřichovi z Elsterberka.[12] Od Brodu a Plané plenili křižáci až ke kolovratským Bezdružicím. O Kolovratech Libštejnských víme, že byli donuceni přistoupit k husitům, o Bezdružických není nic takového známo. Křižáci se však zjevně pátráním po konfesionální či vrchnostenské příslušnosti měšťanů či sedláků nezdržovali.

Po neúspěšném vyjednávání falckrabího Jana Neunburského s tachovskou posádkou o vzdání, se křižácké vojsko 8. srpna zvedlo ze svých ležení a s výhružkou, že se za čtyři neděle vrátí a nebude již brát na město žádné ohledy, vyrazilo ve třech proudech směrem ke Kladrubům. Byl to již ústup, jak se domnívá Urbánek? Nemuselo tomu tak být, neboť křižáckému štábu přicházely optimistické zprávy o husitském strachu a různých potížích. Sedláci prý v noci z husitského vojska houfně dezertují a na Boleslavsku je značná šlechtická opozice proti účasti na protiofensivě. Také husitský ústup od hranic v důsledku zásobovacích potíží byl vykládán jako zbabělost. Byla to ovšem jen těšínská jablíčka, jak se zanedlouho ukázalo.

O osudu kladrubského kláštera od jeho dobytí v r. 1421 máme jen jedinou zprávu k r. 1427, kdy měl být postoupen do správy vdovy Elsterberkové.[13] Zda se tak skutečně stalo, pak nejspíš jenom nakrátko, neboť je velmi málo pravděpodobné, že by táborský hejtman ve Stříbře Přibík Klenovský nechal pouhé 2 km vzdálený klášter v moci plzeňského landfrýdu. K benediktinskému klášteru příslušelo městečko Kladruby, které mohlo patřit k oněm bezejmenným sídelním aglomeracím vypáleným křižáky v r. 1431. O aktivitách Přibíka Klenovského proti křižákům není žádná zmínka, což zcela odpovídalo válečnickému stylu tohoto muže, který si neliboval v otevřených bitvách. Nyní stejně jako v r. 1427 vyčkával s pevnou důvěrou za pevnými stříbrskými hradbami na příchod Prokopa Holého. Ten soustřeďoval své síly v blízkosti Karlštejna, kam za ním 6. srpna vyrazili pražané a krátce poté i sirotci, takže vojska tří hlavních husitských svazů byla v plné bojové pohotovosti připravena k tažení na jihozápad.

Nevíme jak pracovala křižácká zpravodajská síť, ale strategie jejich vrchního velitele se zdá v hlavních obrysech dostatečně čitelná. Fridrich Braniborský se neodvažoval postoupit v intencích krále Zikmunda hlouběji ku Praze, ale táhl po-

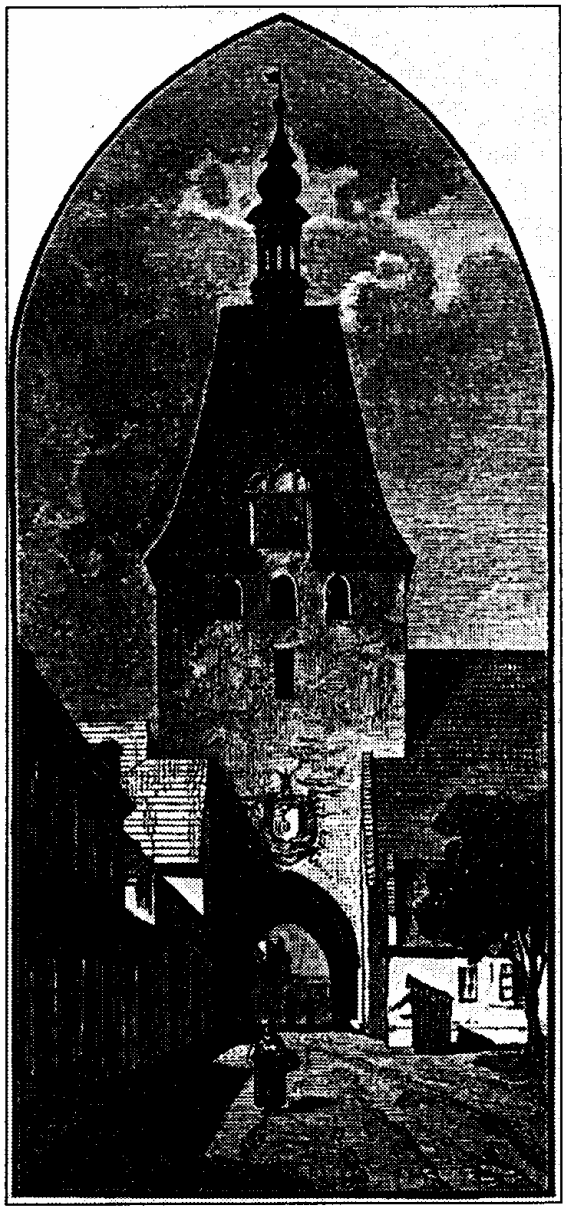

36. Dolní brána v Domažlicích na konci 19. stol. – Taus, das Untere Tor, Ende des 19. Jhs.

dél hranic s úmyslem dosáhnout nějakého úspěchu odpovídajícímu síle jeho armády. U Tachova se mu to nezdařilo a u Stříbra, pokud se o ně vůbec pokoušel, také ne. Pohledem na rozložení husitských opěrných bodů u hranic zjistíme, že téměř zákonitě musely přijít na řadu Domažlice. Toto mohutně opevněné město flankované navíc čtyřkřídlým přemyslovským hradem představovalo nejen pohraniční pevnost prvního řádu,[14] ale také nejdůležitější výpadový prostor jak do Horní Falce, tak do Dolního Bavorska. Jako člen táborské federace nedalo svými nájezdy spát německé pohraniční obraně a ovládalo tři důležité komunikace z Kouby do Čech - kdyňskou přes Všerubský průsmyk, domažlickou a falckou, kterou Chodové nazývali herštejnská. Dobytí Domažlic bylo jistě velkým přáním Jana Neunburského a dalších Wittelsbachů v křižáckém štábu. Fridrich Braniborský, kterého problém domažlického nebezpečí až tak nepálil, na tento plán ochotně přistoupil pro možnost případného rychlého ústupu za hranice po zmíněných komunikacích do silně opevněné Kouby. Otevřenou zůstává otázka, zda se tažením k Domažlicím nedostal do pasti zasekáním hranice střežené domažlickými Chody. Chodská hranice se totiž rozkládala právě od herštejnské stezky přes domažlickou až ke kdyňské a zablokování těchto komunikací mohlo znamenat zejména pro početné křižácké vozatajstvo katastrofu. O domažlických Chodech v souvislosti s V. kruciátou víme jen z poměrně pozdního svědectví z r. 1563, podle kterého musel kardinál Cesarini prchat přes hranice kolem hradu Opálky, kde *nebyla cesta od Chodů zasekána.*[15] Jednalo se tedy o nýrskou neboli klatovskou cestu, která už skutečně nespadala do strážní kompetence domažlických Chodů. O jejich konfesionální a politické orientaci během husitských válek jsme ale velmi nedostatečně zpraveni. Je nepochybné, že mnozí z nich přestoupili ke kalichu, ale kolik jich zůstalo věrno Zikmundovi a katolické víře, je nemožné objektivně posoudit. Jediným pozitivním zjištěním je, že „*Chodové v domažlickém kraji*" stáli v r. 1434 jako samostatný subjekt - tedy bez husitských Domažlic - ve válečné koalici s Janem Herštejnským, Rackem Rýzmberským, Zdeňkem z Drštky a dalšími katolickými šlechtici proti bavorskému vévodovi Vilémovi III.[16] Důvody přítomnosti Jana Herštejnského z Velhartic na Novém Herštejně v této koalici, které ještě budou na svém místě dotčeny, nám napoví, proč domažličtí Chodové zaujali nepřátelský postoj ke křižákům.

K Domažlicím dorazili křižáci asi 10. srpna a zahájili obléhání. Část předměstí přitom byla vypálena a ve městě samém byly způsobeny značné škody zejména třemi těžkými obléhacími děly. Fridrich Braniborský byl již velmi blízko úspěchu, neboť hejtman Jan Řitka z Bezdědic začal vyjednávat o vzdání. Obrazem kázně křižáckého vojska je svévolná akce pěších vojáků, kteří po zkušenostech u Tachova pojali podezření, že zase přijdou o kořist ve velkém městě a přes uzavřené příměří obnovili střelbu a jednání zmařili. Tímto diplomatickým pochybením byly Domažlice zachráněny, neboť za vzniklého zmatku mezi křižáky se podařilo z města vyslat kurýra k hlavním husitským silám. Prokop Holý po zprávě o situaci u hranic neváhal a usilovným asi osmdesátikilometrovým pochodem od Chotěšova se překvapivě zrána 14. srpna objevil u Domažlic. Zanedbání průzkumu byla jedna z kritických chyb křižáckého velitelského štábu, která měla mít záhy osudné následky. Fridrich Braniborský po zprávě o blízkosti husitů ode-

slal týlní vozy po kdyňské silnici napřed a bojové vozy nechal sešikovat do obranného postavení na nějakém vysokém návrší blíže ke Kdyni. Tyto pohyby sledoval z nějakého pahorku neinformovaný kardinál Cesarini spolu s kurfiřtem Fridrichem Saským a dalšími knížaty a připadaly mu jako útěk. Vznesl tedy dotaz na vrchního velitele, co se vlastně děje, a dostal odpověď, že vše probíhá podle rozkazů. Možná se vrchní velitel ještě v této chvíli domníval, že má situaci pod kontrolou, ale ústup se zřejmě už místy měnil v útěk.

O taktických záměrech ústupu Fridricha Braniborského od Domažlic existuje mnoho spekulací. Jedna z nich předpokládá, že velící kurfiřt se chtěl spojit s armádou Zikmundova zetě a následníka Albrechta Habsburského, který ovšem v té době obléhal předaleký Přerov a nejevil ani náznak snahy o koordinaci s Fridrichem Braniborským, ač to přislíbil. Reálnější se jeví spojení s Oldřichem z Rožmberka, který byl k všestranné podpoře křížové výpravy s velkou naléhavostí Zikmundem vyzván 30. července. Král ve svých dvou dopisech z Norimberka oznamuje, že Fridrich Braniborský *„lidu dobrého jiezdného i pěšieho, pušek a jiné přípravy vojenské má dosti, a vždy jemu lidu přibývá. A dnes bohdá má přes les trhnúti, že nepřátelóm jest silen a že na poli proti všem nepřátelóm vesele muož sležeti, také jsú své vozy připravili jako nepřátelé.“*[17] Ze Zikmundových dopisů vyplývá, že Rožmberk psal krátce předtím Fridrichovi Braniborskému a byl s ním nepochybně dohodnut o blíže neznámých společných akcích, které však není obtížné v základních obrysech vydedukovat. Konečně je napovídají i Zikmundovy velmi důrazné pokyny. Rožmberk má okamžitě vypovědět všechna příměří a dohody s husity, stejně jako ostatní příslušníci Zikmundovy strany v Čechách, kterým král z Norimberka také rozeslal své válečné výzvy. *„Protož od tebe žádáme, snažně napomínáme i prosíme,“* píše Rožmberkovi s nejvyšší naléhavostí jeho panovník, *„aby církvi svaté k utěšení, té zemi ku pokoji a k vysvobození všech věrných osviecenému Fridrichovi, ujci našemu, markrabí branburskému, houptmanu našemu najvyššiemu, který od nás plnú moc má, jakož bychom sami byli, pomocen a raden byl.“*[18] Jak se s tímto úkolem Rožmberk vyrovnal, nevíme. Nejbližší opevněná výspa rožmberského panství hrad Helfenburk u Bavorova byl vzdálen od Domažlic téměř 100 km vzdušnou čarou a zda rožmberské síly odtud vytáhly vstříc křižákům je málo pravděpodobné, aspoň o tom není jediná zmínka. V naléhavosti chvíle musel myslit Fridrich Braniborský především na podstatně bližší katolické spojence. V úvahu přicházelo především uskupení Rýzmberk, Kdyně a Nový Herštejn ve vzdálenosti asi půldenního pochodu od Domažlic. Při Fridrichově permanentním myšlení na zadní vrátka zde byla odbočka na Všerubský průsmyk, nabízející relativně pohodlný únik za hranice.

Podivně mlčenlivou úlohou hradu Rýzmberka v souvislosti s bitvou u Domažlic se zatím nikdo zvlášť nezabýval. Rýzmberské panství s městečkem Kdyní drželi nám již známí rytíři Rýzmberští z Janovic, rozhodní katolíci s úzkými kontakty k bavorskému sousedství. Připomeňme, že Racek I. z Janovic padl za krále Zikmunda v bitvě u Vyšehradu a jeho bratr Bohuslav bral žold bavorských knížat, ale podle všeho i Zikmundův. V r. 1429 dostal totiž Bohuslav od Zikmunda do zástavy rozsáhlý Královský hvozd s mýty v Nýrsku a na Hamrech. Mohl tedy chybět v bitvě u Domažlic? V každém případě

Bohuslav Rýzmberský z Janovic se svými bratry Janem a Půtou není po bitvě u Domažlic už vůbec zmiňován a na Rýzmberku vládne samojediný Racek II., syn Racka I. Hrad Rýzmberk patřil k výšinným hradům dobře odolným proti dělostřelbě a přístup k němu byl hájen opevněným kostelem ve Staré Kdyni. Vynikající položení Rýzmberka a protějšího vrchu Škarmanu mělo zřejmě hrát v taktickém ústupu křižáků od Domažlic důležitou úlohu, leč díky již osvědčené lekavosti křižáckých vojsk zvané také *davová panika* se tak nestalo. Z pozdějších česko-bavorských sporů vychází také najevo, že křižácká vojenská nekázeň byla z velké části také podmíněna naprosto bezohledným kořistnictvím, a stará válečná zkušenost praví, že voják obtížený kořistí je špatným bojovníkem.

Jedním z těch, kteří se podepsali výrazným způsobem na katastrofálním selhání křižácké bojové morálky u Rýzmberka, byl koubský purkrabí Magenbuch. Ten se svým oddílem pronikl do blízkého okolí hradu Nového Herštejna vzdáleného asi 3 km od Rýzmberka, podle všeho nikoliv aby se tu připravil k boji, ale na poslední chvíli ještě co nejvíc naloupil. Postavení katolického držitele Nového Herštejna pana Jana Herštejnského z Velhartic není v r. 1431 zcela jasné. V každém případě ve svých žalobách prohlašoval, že měl s bavorskými sousedy vždy dobré vztahy, a purkrabího Magenbucha nepovažoval za svého nepřítele. Ten však v době ústupu od Domažlic napadl na novoherštejnském panství vesnické obyvatelstvo a ukořistil tu asi 100 kusů ovcí a jiného drobného dobytka, 30 krav a 10 koní. Jan Herštejnský s hradní posádkou a ozbrojenými sedláky vytáhl proti loupícímu Magenbuchovi, ale už se mu nepodařilo křižákům kořist odejmout. Ústupový zmatek v té době zřejmě vrcholil, neboť později se Magenbuch hájil, že byl „tísněn nepřáteli" a nemohl vědět, že stíhající ozbrojenci jsou Herštejnského lidé, a odrazil je.[19] Soudě podle válečné koalice, která se později proti některým Wittelsbachům a jejich šlechtě utvořila, byli podobně jako Jan Herštejnský postiženi křižáky Racek z Janovic na Rýzmberku, Zdeněk z Drštky na Horšovském Týně, Ctibor z Volfštejna na Hostouni, Pavlík z Bělovic na Mutěníně a domažličtí Chodové.

Za takové situace ovšem nemohl Fridrich Braniborský počítat s předpokládanou oporou českých katolíků, jak si to idealizovaně představoval král Zikmund, neboť někteří z nich, jako příkladně Jan Herštejnský, se de facto připojili k husitskému útoku na křižáky. Nebyl tedy neočekávaný útok českých souvěrců do zad ustupujícího Fridricha Braniborského - zejména připadá v úvahu Racek Rýzmberský, přes jehož panství musel plenící Magenbuch nutně protáhnout - jednou z příčin velkého zmatku v křižácké armádě?

Zmatek, nekázeň a strach měnily vojsko Fridricha Braniborského k Cesariniho zoufalství ve „velikou, beztvarou a neorganickou masu". To je hodnocení R. Urbánka, s kterým musíme plně souhlasit. Přesto došlo k pokusu zvrátit velmi nepříznivý vývoj situace postavením vozové hradby někde před Rýzmberkem. Čest křižáckého vojska tu zachraňoval především nevojáK Cesarini, který se s malým úspěchem pokoušel sešikovat prchající masu k nějakému organizovanému odporu. Většina křižáků podlehla panice už při zaslechnutí pověstného husitského chorálu a sám vrchní velitel začal prchat k hranici, ač část vojska povzbuzovaná kardinálem teprve začala šikovat vozovou hradbu. V tom ovšem neměli křižáčtí vozatajové valné zkušenosti, takže se jim zřejmě nepodařilo *wagenburg* zcela uzavřít. Sestavení vozové hradby také bránil vrcholící chaos na

38. Husita s kuší, kresba P. Majora - Hussit mit Armbrust, eine Zeichnung von P. Major

domažlicko-kdyňské silnici. Z vozů byly shazovány náklady s kořistí, proviantem, municí a dalším materiálem, někteří křižáci ovládáni již jen pudem sebezáchovy svalovali pomalejší vozy před sebou, aby sami mohli projet. Pokud knížata následující hanebného příkladu vrchního velitele zasáhla nějak do dění, pak především rozkazem, že prchajícím knížecím vozům musí dát městské vozatajstvo přednost. O mohutné křižácké těžké jízdě, která měla v stávající situaci mít rozhodující úlohu v zadržení rychle postupujících avšak nechráněných husitů, víme jen tolik, že se shazováním brnění měnila na jízdu lehkou. Ostrůvek křižácké vozové hradby uprostřed zděšené masy prchajících neměl mnoho nadějí proti kompaktnímu husitského útoku a byl také po krátkém boji dobyt. Padlo tu podle Bartoška něco přes 200 křižáků, z valné části Italů z kardinálovy osobní stráže. Sám Cesarini, kterému dokonce prchající křižáci vyloupili vůz se značnou sumou zlatých peněz a klenotů, s velkým štěstím unikl smrti či zajetí na bitevním poli. Při útěku přišel nejen o svůj pověstný klobouk, ale také plášť, papežskou bulu proti českým kacířům a zlatý kříž. Za velkého gaudia pak jeden z husitů převlečený do kardinálova roucha žehnal rozjařeným přihlížejícím. Cesariniho ztracený klobouk se pak natrvalo stal symbolem největšího husitského vítězství. Kříž, klobouk, roucho a jiné kardinálovy věci byly na památku slavného vítězství dlouhou dobu uloženy v Domažlicích, což napovídá o významném podílu tamní husitské posádky na porážce křižáků.

Topografie domažlické bitvy, které by s ohledem na jediný pokus křižáků o soustředěný odpor příslušel více název bitva u Rýzmberka, je v mnohém založena spíše na tradici než na jednoznačné mluvě pramenů. Na severozápadním okraji obce Kout na Šumavě je situován gloriet zvaný „Klobouk", jehož půlkulatá střecha údajně připomíná kardinálský klobouk, a zde podle pověsti je místo, kde ke zmíněnému střetu došlo. Domnívám se však, že Cesarini svůj klobouk a oděv neztratil, ale zcela záměrně se ho zbavil. Musel totiž prchat pěšmo v přestrojení nejen před husity, ale i před rozlícenými křižáky, kteří mu - ač jistě neprávem - přisuzovali hlavní vinu za porážku.

Po dobytí křižácké vozové hradby a Cesariniho útěku už nebyla vskutku žádná autorita, která by mohla zastavit všeobecný a bezhlavý útěk křižácké výpravy. Knížata včetně vrchního velitele po vojenské stránce totálně selhala a v kronikách a pramenech české i německé provenience nenajdeme jediný hlas na jejich omluvu. Ani Fridrich Braniborský už nenapsal žádnou apologii a král Zikmund líčí Oldřichovi z Rožmberka jejich trapné vysvětlování porážky následovně: „*...kniežata i cardinál zde u nás*

(v Norimberce) *byli a nás sěm i tam zpravili, však žádný toho nás pravě nemohl zpraviti, než že se sami tomu divie, kterak nebo proč sú vyjeli z země, nemajíc žádné núze. Protož jakož sám píšeš v svém listu, tehdy nenie než pro naše hřiechy...*"[20] A hříchů nepochybně spáchala V. křížová výprava nespočet.

To, co následovalo po dobytí křižácké vozové hradby pod Rýzmberkem už, nebyla bitva, ale honička za prchajícími a bloudícími křižáky a kořistění ve velkém. Bartošek, který je střízlivý v počtu padlých, uvádí, že husité ukořistili přes 3.000 vozů, kolem 130 velkých a malých děl a neurčený počet koní. Starý letopisec proti tomu vypočítává jenom 2.000 vozů, ale zato 300 kusů artilerie, k tomu přidává rozličný proviant, krásné stany a sudy s vínem, což všechno vozatajové sami z vozů vyhazovali, a nakonec i stříbro a zlato. Jeden z účastníků bitvy, anonymní husita, píše pod bezprostředním dojmem z velkého vítězství: „*I nesmiem psáti, co jim jest pobráno vozóv: ale za to mám, že viece, než naše vojska mají, na nich kořisti předosti a haufnic přes sto, kromě jiných pušek.*"[21] Právě vysoký počet ukořistěných vozů - jeden německý pramen dokonce uvádí 8.000 - ve srovnání s nízkým počtem padlých vypovídá nejlépe o bojové morálce křižáků u Domažlic a Rýzmberka. O přemnohých koních veršuje Vavřinec z Březové, nicméně se domnívám, že v poměru k ostatní kořisti nešlo o nijak vysoký počet. Neslavná říšská kavalerie nechala totiž svoji pěchotu zcela na holičkách a zmizela z bojiště jako první. Tažní koně vypřažení z vozů byli jistě z větší části také použiti k útěku.

Kudy křižáci od Rýzmberka vlastně prchali, je obtížné rekonstruovat. Zmíněný husitský anonym tvrdí, že *cestami mnohými*, Starý letopisec ví o dvou stezkách, *o nichž Čechové nevěděli*, kudy unikli dokonce i vozy. To je zřejmě případ křižáků z Augsburgu, kterým velel Erasmus Satlpognár z Lichtenecka. Ten znal velmi dobře hraniční přechody, neboť ve službách bavorských vévodů často *glejtoval* od hranic Bohuslava Rýzmberského a Jana Pajreckého k různým jednáním do Dolního Bavorska. Řezenští, kteří v V. kruciátě ztratili všechno, museli asi hořce litovat, že Satlpognár přešel z jejich služeb k lépe platícímu Augsburgu. Augsburgští křižáci společně s hornofalckými a braniborskými překročili hranici někde u Eschlkamu, odkud bylo nejblíže k Všerubskému průsmyku, čímž však není prokázáno, že prošli hlavní silnicí od Rýzmberka a Kdyně. Ta byla podle mého soudu zasekána a pro vozy neprůchodná. Pokud Erasmus Satlpognár nevolil volnou nýrskou cestu, pak musel provést hornofalcký a augsburský trén nějakou podloudnou stezkou v okolí

39. Kaple Nejsvětější Trojice na údajném baldovském bojišti – Dreifaltigkeitskapelle auf dem angeblichen Schlachtfeld von Baldov

Všerubského průsmyku. Ani po šťastném překročení hranic však nebyl všem potížím konec, neboť Braniboři kurfiřta Fridricha se vrhli na zachráněné vozy a začali je loupit. Vrchní velitel už byl v té době zřejmě na cestě do Norimberka, protože několik dopadených lupičů vozů nechal hrabě ze Schwarzburgu pověsit.

Značná část křižáků však prchala od Rýzmberka směrem k Nýrsku - *per strata versus Nyrsk* - odkud byl volný průjezd na Neukirchen. U Chodské Lhoty hledali mnozí z nich útočiště v okolních lesích, ale byli zde vypátráni, obklíčeni a pobiti. Podle Schallera se to událo na Křižováckém dnes Křížovém vrchu, který odtud získal i svůj název. Blízká Německá hora mohla prý podle Blaua tímto způsobem také s pobíjením prchajících křižáků souviset.[22)] Kardinálovi Cesarinimu, jak už bylo zmíněno, se v přestrojení podařilo uniknout kolem hradu Opálky a Strážova právě po nýrské cestě. Teprve za hranicemi mu würzburský biskup poskytl ozbrojený doprovod, který nyní kardinál potřeboval proti rozlíceným křižákům. Stále inkognito a v hluboké depresi, aniž slezl s koně a přijímal potravu, jel Cesarini celou noc a den do Norimberka a přemýšlel, jak vysvětlí králi Zikmundovi katastrofální neúspěch křížové výpravy. Na této cestě nepochybně dospěl na základě vlastní zkušenosti k nezvratnému přesvědčení, že českou reformaci nelze vymýtit mečem, což znamenalo nutnost s kacíři jednat na nejvyšší úrovni.

Mnoho křižáků ovšem také zmateně bloudilo v hlubokém pohraničním hvozdu a před pátrajícími husity se pokoušelo ukrýt na stromech. Stíhání zbloudilých křižáků v hraničním lese se stalo vděčným námětem zejména Vavřinci z Březové nadšeně veršujícím jak mnozí křižáci *„jež pojal divý strach, jak zvěř se chytí do nástrah a jiní padnou s ranami jak lišky, vlci do jámy, jež do hloubi je vyryta a slámou, travou pokryta“*. Zde má zřejmě Vavřinec na mysli padací jámy na zvěř, které zřizovali Chodové na svých loveckých stezkách. Hluboký defétismus a beznaděj prchajících jsou ve Vavřincově líčení opakovaně zdůrazňovány: *„Tam sedm slezlo se stromu a poddali se jednomu, ten jejich odění jim vzal a záhubě je odevzdal...“* nebo *„Tři chyceni jsou mladičkem - což jako div se jeví všem - a byli potom vedeni tam k vojsku, v naše ležení - tak jako ovce k zabití...“* jsou dvě ukázky tohoto druhu. Stromy ověšené křižáky byly zapalovány a káceny až do noci a ještě druhý den. Při tom pronikali husité až na bavorskou půdu, ale zdá se, že nešlo o nějaký centrálně organizovaný útok.

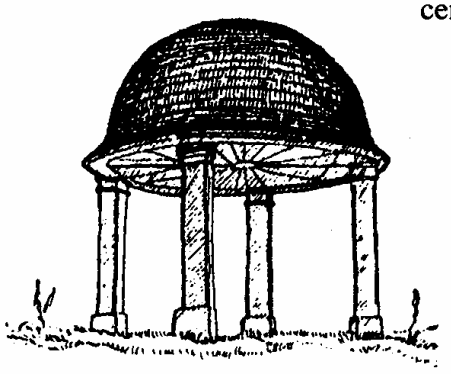

40. Gloriet „Klobouk“ nedaleko Kouta – Gloriet „Hut“ in der Nähe von Kout

Počty zajatých a mrtvých v pohraničním lese nelze ovšem z básníkových metaforických a detailních vyjádření nijak zjistit. Ani od Starého letopisce se však nedovíme nějaký přesnější počet, ač pronásledování křižáků zmiňuje: *„Zítra ráno na den Matky Božie* (15. srpna) *velmi mnoho po lesiech shledali, takže jich velké processie byly, vše dva a dva svázavše...“* Někteří dezorientovaní zbloudilci se podle téhož pramene nechtěně vrátili do Čech a padli tak husitům do rukou.

Kořist získaná u Domažlic a Rýzmberka ovšem předčila veškerá očekávání a obrovská euforie ví-

těžů nad snadným ziskem zřejmě zabránila organizovanému postupu do Bavorska, který bychom od vojevůdce, jakým byl Prokop Holý, jistě očekávali. Předně tu bylo značné množství ukořistěných sudů s vínem, které se točilo až do rána s kulisou improvizovaných ohňostrojů, ke kterým posloužily zapálené křižácké vozy se střelným prachem a *„jekot a křik tu celú noc byl veliký na lese...“* Ani autorita Prokopa Holého asi nic nesvedla s houfy zpitými vítězstvím a vínem.

Počty ukořistěných vozů všeho druhu šly podle českých i německých pramenů do tisíců, Starý letopisec uvádí 2.000, Bartošek přes 3.000, Segovia 3.700, Windecke 8.000, Rothe dokonce 12.000 a anonymní účastník bitvy u Domažlic větší počet než mělo husitské vojsko. Pokud je zmiňován počet zachráněných vozů uvádí se pouhých 300. To podle mého soudu nepřímo potvrzuje, že Chodové zasekali hlavní přístupové komunikace k Domažlicím a Rýzmberku natolik důkladně, že tudy nešlo projet s prázdnými, natož naloženými vozy. Vysoké ztráty na trénu doplňují torzovité dílčí údaje. Řezenští křižáci přišli například o všechny vozy, rada města Chebu píše 17. srpna do Erfurtu, že většina jejich vozů i s nákladem zůstala v pohraničním lese, Norimberští oznamují 20. srpna do Dinkelsbühlu, že všechny jejich vozy zůstaly v Čechách napospas husitům.[23)]

Katastrofální ztráty utrpěla V. kruciáta také na artilerii, pro kterou byly zásoby velmi obtížně překonatelnou překážkou. Z údajů shromážděných Bezoldem jde najevo, že křižáci zanechali v českém pohraničí téměř všechno dělostřelectvo, což podle Starého letopisce mělo činit asi 300 velkorážných i lehčích polních kusů. Více než třetinu této velmi cenné kořisti tvořily houfnice, tedy polní děla používaná husity „u houfů“ či „proti houfům“, což dokumentuje, jak křižáci ve značné míře akceptovali různé vymoženosti českého vojenství. Další třetina ukořistěné artilerie se sestávala z těžkých obléhacích děl, jejichž mohutná palebná síla zůstala u Tachova nevyužita a u Domažlic nestačila dílo zkázy dokonat.

Bitva u Domažlic a Rýzmberka představovala nesporně historicky nejvýznamnější bitvu v jihozápadním pohraničí vůbec. Srovnávat se s ní může jen bitva u Stříbra a Tachova v r. 1427, která dopadla pro křižáky také naprostým debaklem, ale s podstatně menšími materiálními ztrátami.